

JONAS ROSS KJÆRGÅRD

DEN UENGAGEREDE LITTERATURS FØDSEL

TUE ANDERSEN NEXØ

Ikke de voldsomme. Politisk offentlighed og offentlig skønlitteratur, England 1640-1750

København: Museum Tusulanums Forlag, 2014, 331 sider

I et interview bragt i *Le Monde* den 18. april 1964 udtalte Jean-Paul Sartre følgende om nyromanforfatteren Alain Robbe-Grillet:

“Jeg er forbløffet over, at de sultende i verden, atomtruslen og menneskets fremmedgørelse ikke farver al vor litteratur. Tror De, at jeg kunne læse Robbe-Grillet i et underudviklet land? Han føler sig ikke skæmmet. Jeg opfatter ham som en god forfatter, men han henvender sig til det komfortable borgerskab. Jeg så gerne, at han blev klar over, at Guinea eksisterer”.

Som bekendt advokerede Sartre konsekvent for en engageret litteratur; en litteratur, der forholdt sig aktivt til verdens brændpunkter og politiske konflikter. En litteratur, der ikke levede op til de kriterier, henvendte sig til borgerskabet og accepterede stiltiende den samfundsmæssige rollefordeling, der betød, at nogen havde meget, mens andre intet havde. Man kan naturligvis diskutere om Sartres angreb på Robbe-Grillet var berettiget eller ej, men præmissen for det var, at litteraturen skulle være socialt engageret. Og når dét litteraturpolitiske projekt overhovedet blev iværksat, var det, fordi der fandtes en uengageret litteratur, der alene interesserede sig for kunst for kunstens skyld. Det er historien om denne uengagerede litteraturs fødsel i England i århundredet efter den engelske borgerkrig, der fortælles på fremragende vis i Tue

Andersen Nexøs bog *Ikke de voldsomme. Politisk offentlighed og offentlig skønlitteratur, England 1640-1750*.

Bogen er baseret på en ph.d.-afhandling fra 2006, og den har sin titel fra fortalen til John Drydens digt *Absalom and Achitophel*. Heri skriver Dryden: “If you like not my poem, the fault may possibly be in my Writing [...] but, more probably, 'tis in your Morals, which cannot bear the truth of it. The Violent on both sides will condemn the character of Absalom, as either too favourably or too hardly drawn. But they are not the violent whom I desire to please.” Selvom Dryden anerkender, at det *kan* være hans fejl, hvis læseren ikke kan lide hans værk, så hælder han snarere til en anden forklaringsmodel: læserens moralske habitus. Dryden skriver nemlig til et ikke-voldeligt publikum. Til et publikum, som ikke er hverken på den ene eller anden side af en politisk konflikts skillelinje, men som derimod befinder sig et andet, mindre engageret og fredeligere sted. Er man som læser aktiv deltager i den politiske sfæres brydekampe, så vil man sandsynligvis finde digtets persontegning enten for positiv eller for negativ, og man vil kaste bogen fra sig. Men det er netop ikke disse voldelige, politisk engagerede læsere, Dryden ønsker at behage. Nexøs tese er, at Dryden og flere af hans samtidige, tager en bestemt opgave på sig. De vil behage et roligt og politisk uengageret publikum, som de dermed i samme moment er med til at producere. Periodens skønlitteratur uddanner til politisk desengagement.

Når det er relevant for Dryden at skrive for sådan et politisk uengageret publikum, så er det, fordi der i perioden eksisterer alt for meget politisk engageret tekst. Nexø argumenterer for, at Dryden og periodens engelske skønlitteratur – udover *Absalom and Achitophel* analyseres der værker af Addison og Steele, Daniel Defoe og Henry Fielding – bliver til i en bevægelse væk fra en politisk engageret, smudsig pamfletlitteratur. I bogens første kapitler redegøres der vidende og humoristisk for en art kvasi-litterær trykt offentlighed, der florerede i borgerkrigstidens England,

det vil sige i 1640'erne. På det tidspunkt havde kongen og parlamentet rejst hver deres hær, og øvrighedens interne politiske kampe om suverænitæt og magtbeføjelser til eksempelvis at indkræve skatter var blevet militær. I den konflikt spillede pamflet- og nyhedslitteraturen en vigtig rolle som en art propagandamaskineri. Royalister sværtede tilhængere af parlamentet og vice versa. En af de yndede retoriske strategier i disse ofte underlødige politiske tekster var forfalskningen. Hvorfor nøjes med at argumentere imod en politisk modstander, når man i stedet kunne indrømme alskens smuds – hor, druk, uacceptable holdninger – i sin modstanders navn? Forhåbningen var, at i hvert fald nogle af anklagerne, eller rettere: indrømmelserne, ville binde sig til politiske modstandere, selv hvis nogle læsere var i stand til at gennemskue forfalskningen.

Som institutionel mulighedsbetingelse har den her type af trykt offentlighed et kun delvist reguleret bogmarked. På trods af forskellige forsøg på at kodificere bogmarkedet så befinder teksterne sig i “en zone af formel, men accepteret illegalitet” (47). Øvrigheden er på den ene side træt af pamfletlitteraturens viltre beskyndninger, men er på den anden side ikke i en position, hvor den praktisk og økonomisk har mulighed for effektivt at sanktionere bogmarkedet. Den institutionelle svaghed har to vigtige konsekvenser. For det første medvirker den afgørende til at give de politisk engagerede skrifter et præg af “hermeneutisk uigen-nemsgitighed” (61). På et så ureguleret marked er det simpelthen svært at afgøre, både hvem der skriver, og hvilken sandhedsværdi skrifterne har. Det kunne man vælge at begrebsliggøre ved at tale om en flydende grænse mellem fakta og fiktion eller ved at overtage begreber fra nyere fiktiona-litetsteori, men de muligheder afviser Nexø, der i stedet foretrækker termer som ironisk eller fingere-t fakticitet. Sådanne termer har den fordel, at de i modsætning til forskellige fiktionsbegreber på én gang markerer forfatterens sandhedspo-stulater og deres strategiske leg hermed. Bogens

kritiske dialoger med narratologer som Gérard Genette, Christopher Norris og Richard Walsh og, andetsteds, litteraturfænomenologer som Paul Ricoeur og Wolfgang Iser er gode eksempler på den polemiske vilje til at benytte det historiske materiale som skyts i en samtale med aktuelle literaturvidenskabelige positioner.

Den anden konsekvens, som bogmarkedets institutionelle svaghed har, er, at den vidner om den engelske stats skrøbelighed og interne splittelse i perioden. En reguleret stat, der i det store hele evner at sikre borgere mod injurier eller for den sags skyld korporlige overgreb, eksisterer simpel-then ikke i den periode, som bogen beskriver. Det har igen betydning for dens offentlighedsbegreb. Med sin *Strukturwandel der Öffentlichkeit* har Jürgen Habermas leveret den offentlighedsforståelse, der ligger til grund for en række senere studier af især 1700-tallets nyopståede borgerlige offentlighed. Nexø er både inspireret af og kritisk over for Habermas, og hans vægtigste argument er, at Habermas fremstiller kaffeklubbernes, tidsskrifternes og salonernes diskussioner, som afhængige af et relativt stabilt statsapparat. Habermas forestiller sig, at borgere kan udvikle og træne dannede politiske argumenter i diverse skriftlige og mundt-lige diskussionsfora i den tidligt moderne periode. Men Nexøs redegørelse for den smudsige pam-fletlitteratur peger i en anden retning. Dels var den trykte offentlighed ikke dannet, men derimod underlødige, og dels udspillede dens intriger sig ikke inden for rammerne af et stabilt statsapparat med dertil hørende retssikkerhed, men snarere i en “zone af formel, men accepteret illegalitet”. Det er denne ikke-habermasianske brogede og brotvende politiske offentlighed, som den uengagerede skøn-litteratur bliver til i en bevægelse væk fra den.

En af de udfordringer, der knytter sig til denne type af grundigt kontekstualiserende litteraturhi-storisk værk, er at finde den rigtige balance mellem det historiske og det litterære. På den ene side er det uønskværdigt at reducere det historiske ma-teriales kompleksitet til en malerisk baggrund,

som de avancerede og mangefacetterede litterære værker så kan træde frem på baggrund af. Det historiske materiale kan ikke bare være et stabilt anker, som sikrer den litterære analyse mod at flyde væk på abstraktionens hav. Snarere indeholder det sine egne tvetydigheder, som det er en nødvendig opgave at redegøre for ved at fremhæve modsatrettede stemmer og perspektiver i og på de historiske begivenheder. Når man gør det, risikerer man omvendt, at de litterære analyser træder helt i baggrunden og alene bliver illustrationer af historiske situationer og aktørers ideer. Det vægt-ningsdilemma løser Nexø ved indledningsvist at understrege, at han, på trods af at han trækker på en faghistorisk forskningstradition, *først og frem-mest* bedriver litteraturhistorie. Det valg skærper bogens profil og giver den en meget stærk tese, som man kan overveje og diskutere med på en række måder. Eksempelvis må man spørge, om ikke det sine steder giver en lidt forsimplet rede-gørelse for periodens historisk-politiske situation og dermed også for præmisserne for at diskutere litteraturens politiske engagement.

Politisk stillingtagen betyder i bogen først og fremmest at engagere sig i den række af kriser, der karakteriserer perioden som følge af øvrigheds interne splittelse, det vil sige magtkampene mellem monarkiet og parlamentet. Som der argumenteres for både i indledningen og i kapitel 3, om Thomas Hobbes' politiske filosofi, tenderer den måde at tænke politik på imidlertid mod at glemme den menneskelige krop og udelukkende fokusere på de politiske argumenters kamp i *res publica*. Men kroppen, dens irrationelle passioner og alle reguleringsforsøgene bliver meget tydeligt politiske, når eksempelvis tronfølgen skal afgøres. Om kongen får barn med en katolik eller en protestant er i dette perspektiv et afgørende politisk spørgsmål.

Kunne man ikke udvikle en parallel pointe i forhold til *Tom Jones*? Nexø argumenterer for, at nationens samtidige storpolitiske begivenheder, Charles Stuarts ridt ned gennem England

og forsøget på at generobre farfarens trone, blot er et bagtæppe i romanen, og at det betyder, at den opererer med en valoriseret “opdeling mellem dystopisk offentlighed og en alternativ, men apolitisk menneskelighed – blandt hvis primære træk var, at den ikke tilhører offentligheden” (266). Men kunne man ikke med en vis ret hævde, at den diskussion om uægte børn og deres rettigheder, der er så dominerende i *Tom Jones*, også har politisk og offentlig karakter? I den franske kontekst (som jeg kender bedre) er det netop på dette tidspunkt, spørgsmålet om uægte børn og deres arverettigheder bliver et centralt politisk anliggende. Hvis man anerkender, at bastarder rent faktisk er mennesker, der har et forhold til deres biologiske op-hav, hvorfor skal de så ikke have arverettigheder? Og hvis de skal det, er man så ikke nødt til at lave arveretspolitikken og dermed reguleringen af formue- og landejendomsforhold grundlæggende om? Spørgsmålene peger på, at den kritik af en skarp opdeling mellem privatsfære og offentlig-hedssfære, som fremføres i kapitlet om Hobbes, med fordel kunne være diskuteret også i kapitlet om Fielding. Det havde givet spørgsmålet om lit-teraturens samfundsmæssige engagement en lidt anden farvning, og det havde åbnet op for, at det moralske kan være politisk – eller for at bruge et gammelt slogan: at det private er politisk.

Narratologer, litteraturfænomenologer og -sociologer vil givetvis stille andre spørgsmål af karakteren: Kan det nu passe? Og det er måske det bedste bevis for, at *Ikke de voldsomme* er et vel-formidlet og herligt polemisk anlagt studie af et imponerende stort og mangefacetteret emne.

Jonas Ross Kjærgård er ph.d.-studerende ved Institut for Æstetik og Kommunikation, Aarhus Universitet

